

BÜYÜMENİN KAYNAKLARI YÖNTEMİNİN TÜRKİYE'DEKİ GÖZLEMLERİNDEN ESİNLENEN BİR ELEŞTİRİSİ

Zeyyat Hatiboğlu
Doğuş Üniversitesi, İstanbul.

Özet: Bu yazıda ekonomik büyümeyle belirleyen etmenleri anlamak için kullanılan ve en yaygın yöntem olan büyümenin kaynakları yöntemi Türkiye'deki gözlemlerden esinlenerek eleştirilmektedir. Geleneksel açıklamalarda değişik malların fiyat oranlarının değişmesinin büyüme oranına etkisi göz önüne alınmamaktadır. Söz konusu yöntemde girdilerin büyümesi (kapital ve emek) her girdinin payının gelirdeki nisbi payı ile çarpılarak ayrıca verimlilikteki büyüme buna eklenerek bunların büyümeye etkisi belirlenmektedir. Halbuki bu yöntemle yapılan hesapların ülkemizdeki olayları açıklayamaması yani hem girdilerin, hem verimliliğin arttığı 1980-1997 döneminde büyüme hızının azalması ve bir önceki dönemde (1950-1977) %6,4 olan büyüme hızının %4,7 ye inmesi yeni yöntemler aranmasına neden olmaktadır. Anlaşıyor ki emek yoğun bulunan malların görelî fiyatlarının emek yoğun olmayan mallara göre azalması gelir büyümesinin azalmasına neden olabilmektedir. Ne var ki ekonomik analizde son derecede önemli olan bu bulguyu büyümenin kaynakları yöntemiyle belirlemek mümkün olamıyor. Ayrıca yeni yöntemle ulusal gelirin mutlak düzeyinde görülen azalma gelişmeyi TL ile değil dövizle belirleme gerçeğini ortaya koyuyor ki bunun çok önemli sonuçları bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Büyümenin Kaynakları, Görelî Fiyatlar, Girdi Artışı, Toplam Verimlilik Artışı.*

Abstract: The source of growth approach to economic growth, which is the most widely used analysis in determining economic growth of countries, is criticized by drawing upon the recent Turkish experience. In traditional analyses, the change in relative prices of goods are totally ignored. In fact, the source of growth approach is based on the impact of the rate of growth of capital and labor inputs, each multiplied by their relative share in national income plus the rate of technical growth. The calculation of growth of the Turkish economy reveals that in 1980-1998 period, in which both input and productivity increases were higher than those in the previous period (1950-1977), the growth rate has been lower than the previous period. This has suggested that there was something wrong with the source of growth method. Thereupon, it is detected that the relative decrease of labor intensive goods prices, which accrued in the second period, must have exerted a decreasing influence on the growth of national income. Whereas when the source of growth approach is used this is not visible. Again, the coincidence or necessity of a decrease in the absolute level of national income along with a decrease of the growth rate of the economy suggests that the measurement of national income by foreign exchange prices should constitute a better measurement for detecting its change over time.

Keywords: *The sources of growth, Relative prices, Input increase, Total productivity growth.*

I- GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik büyümesinin araştırılması iktisat biliminin en önemli konularından biridir. Zira iktisat biliminin amacı ülkelerin zenginliğinin araştırılması olduğuna göre iktisatçıların en temel amaçlarından başta geleni ekonomik büyümenin nedenlerini irdelemek olmalıdır.

Bu konu yıllardan beri iktisatçıların ilgisini çekmiş olup hem teorik, hem tatbiki araştırmaların sonu yoktur. Bunlar arasında en önemli araştırma aracı yada teorisi olan büyümenin kaynakları (source of growth) yöntemi hemen hemen her ders kitabına dahi girmiştir. Bu teori sistematik olarak ilk defa R. Solow tarafından 1956 yılında yazılan bir makalede (Solow 1956 ve 1957) ortaya konmuş ve bunun uygulanmasıyla ABD ekonomisindeki gelişmenin nasıl açıklanabileceği anlatılmıştır (keza Abramowitch 1956). Bundan sonraki yıllarda teori bir taraftan eleştirilirken (Jorgenson-Grilliches 1967, Bruno 1968) özellikle Denison tarafından 1980 lere kadar ABD ekonomisine uygulanmıştır (Denison 1967 ve 1964). Daha sonraki yıllarda bu teori yardımıyla dünyanın belli başlı bütün ülkelerinde ekonomik büyümenin kaynakları araştırılmıştır.

Diğer anlamlı olan bir olay Solow'un bu teoriyi ortaya atması sonucunda aldığı Nobel ödülüdür.

Büyümenin kaynakları teorisinin Türkiye'ye uygulanması ilk olarak yazar tarafından 1978 yılında yayımlanan AN UNCONVENTIONAL ANALYSIS OF THE TURKISH ECONOMY isimli kitapta yapılmıştır (Hatiboğlu, 1978). Daha sonra Krueger-Tuncer bunu Türkiye'ye uygulamıştır (Krueger - Tuncer 1980, Chenery 1986, Syrquin 1986).

Bu yazıda büyümenin kaynakları yöntemi kısaca özetlendikten sonra bu yöntemle özellikle Türkiye için yapılan araştırmalar özetlenecek ve daha sonra önce bunun nasıl tadil edilerek yazar tarafından Türkiye ekonomisine uygulandığı anlatılacaktır; bunu müteakiben buna yazar tarafından yapılan son derecede önemli bir eleştiri ortaya konulacaktır. Eleştiri o kadar kapsamlıdır ki bunun sonucunda bütün ekonomik tahlillerin başlangıcını oluşturan ulusal gelir mukayeseleri ile ilgili çok önemli değişikliklerin yapılması gereği gösterilecektir. Aslında temel amaç budur.

Türkiye ekonomisinde olup bitenlerin yakından gözlenmesi bu sonuca olanak vermektedir. Şöyle ki 1950 ile 1977 arasında Türkiye ekonomisi her yıl %6,4 dolaylarında büyümüştü. Türkiyenin doğal ve birikmekte olan kaynakları ile o yıllarda uygulanan ekonomi politikasının bu düzeyde büyümeye olanak vermemesi yada bu büyümenin devam etmemesi görüşünde olan yazar büyümenin kaynakları yöntemini olduğu gibi uygulayınca olayda bir anormallik bulunması sonucuna varmaktadır. Diğer yandan büyümenin kaynakları yöntemi 1978-1998 yıllarına uygulanınca bu dönemde ülkede verimlilik artışında önemli bir azalma ortaya çıkıyordu. Nitekim 1950-1977 döneminde %6,4 büyüyen ekonomi 1978-1988 döneminde %4-5 arasında büyümüştü. Her bakımdan daha iyi bir performans gösteren ekonominin büyümesindeki azalmayı büyümenin kaynakları yöntemiyle anlayamıyorduk. Demek ki bu yöntemde bir sorun vardı. İşte bu yazıda sorunun nerede olduğu hem teorik olarak, hem

Türkiye rakamları göz önüne alınarak gösterilecektir.

Sorun temelde ulusal gelir değişikliklerinin geleneksel belirlenmesinde kullanılan yöntemin yanlışlığıdır. Bunun anlamı bu yazıda yapılan araştırmanın yalnız büyümenin kaynakları yöntemine yapılmakta olan bir eleştiriden ibaret kalmayıp çok daha kapsamlı olmasıdır.

II- BÜYÜMENİN KAYNAKLARI YÖNTEMİ

Büyümenin kaynakları yöntemi ile büyümeye neden olan etmenler bölümlere ayrılarak bunların her birinin büyümeye olan katkısı belirlenmeye çalışılmaktadır. Teorinin temelinde şu vardır: Büyüme ya büyümeye neden olan girdilerin gittikçe daha fazla kullanılması ve/veya bunların verimliliğinin artması sonucunda ortaya çıkar.

Büyümenin temel unsuru sermaye yatırımı olarak düşünülürse ve sermaye yatırımı yapılırca belirli bir oranda büyümenin gerçekleşeceği varsayılacak olsa, bazı basit sonuçlar alınabilir. Teorik düşünceler ve dünyada yapılan gözlemler sermaye yatırımı ve ulusal gelir büyümesi arasında bir ilişki bulunduğunu göstermiştir. Uzun dönemlerde bu ilişki daha güvenilir olmaktadır. İktisatçılar bu ilişkiyi sermaye getiri oranı olarak tanımlarlar. Örneğin bu yıl 100 liralık bir sermaye yatırımı sonunda gelecek yıl 33 liralık bir gelir artışı meydana gelirse sermaye-getiri oranı 3 olur. Bunu sabit kabul edersek şöyle basit bir ilişki kurmak mümkündür. Bir ülkenin ulusal gelirini her yıl %7 oranında artırmak istersek ne miktar yatırım yapmamız gerektiği ortaya çıkar. Ulusal gelirin 1995 de 100 olduğunu varsayalım. Gelecek yıl bunun 107 liraya çıkmasını istiyoruz. Sermaye getiri oranı eğer 3 ise 21 liralık yatırım yapmamız gerekli olur. Bu hesaba göre, bu ülkenin ulusal gelirinin %7 artabilmesi için bu ülkenin gelirinin %21 ini sermaye yatırımlarına ayırması gerekli olur.

Bu basit örnek gösteriyor ki, bir ülkenin hızlı büyümesi için gelirinin giderek büyük bir oranının yatırıma ayrılması, yada yatırımın verimliliğinin daha yüksek bulunması gerekir.

Burada ulusal gelirin artışından söz edilmektedir. Bu ülkenin ulusal gelir artışı %7 ve o ilkede yıllık nüfus artışı %2 olursa, kişi başına düşecek ulusal gelir artışı %5 olacaktır.

Bu açıklama çok basit olmakla beraber büyüme konuları araştırmacısını ileri götürmez. Çünkü daha baştan getiri kapital oranını %33 kabul ettik. 100 liralık kapital yatırımı neden 33 liralık gelir artışına neden olur da, bu neden 40 yada 15 değildir? Şimdi sorunun biraz derinine gidelim.

Hiç bir üretim yalnız kapital ile yapılmaz. Üretimin yapılabilmesi için kapital yanında emeğe ve doğal kaynaklara gerek vardır. Kapital emeğin ve doğal kaynakların verimliliğini arttırdığı takdirde anlamlı olur. Diğer taraftan aynı şekilde doğal kaynaklar ve çalışan kişi sayısı kapitalin verimliliğini artırdığı takdirde anlamlı olur.

Bir ülkede emeğin verimliliği nasıl artar? Yani bir ülkede çalışan kişi adedi aynı kaldığı halde bunlar neden daha fazla üretim yapar? Yukarıdaki açıklamalara göre kapital birikmesi yeterlidir. Daha fazla kapital birikmesi geliri kendiliğinden arttıracaktır.

Aslında bu yeterli değildir. Sorunu derinleştirmek gerekiyor. Çünkü iktisatçıların uzun süren araştırmaları göstermiştir ki, gelirin büyümesini yalnız kapital büyümesi olarak açıklamak mümkün değildir. Bir ülkede kapital büyümesi sonucunda meydana gelen artış, aynı zamanda çalışan kişilerin miktarında meydana gelen artışla birlikte ortaya çıkacak olursa gelir artışı daha fazla olacaktır. Bir firma yalnız kapitali artırsa ve çalışan işçi miktarını sabit bıraksa üretimdeki artış azalan getiri kuralı nedeniyle gittikçe azalacaktır. Bir ülke için de aynı şeyleri söylemek mümkündür. Sorun burada bitmez; kapital ve çalışan işçi miktarı birbirine uygun olarak artsa bile iktisadi büyüme bazen hızlanmakta bazen yavaşlamaktadır. Bu durumda en etkili bulunan etken teknik gelişmedir. Teknik gelişmeyi şu şekilde tanımlamak mümkündür. Emeğin kalitesindeki düzelmeler ile kapitalin kalitesindeki düzelmelerin (bunların her ikisi de aynı miktar çalışma ile veya kapital ile daha fazla üretim yapma anlamındadır) üretim birimlerinin maliyetlerde meydana getirdiği indirmeler, üretim birimlerinin daha iyi organizasyonu-yönetim, ulusal ekonominin bir bütün olarak daha iyi örgütlenmesi, bilimin gelişmesi vb. çeşitli etkenleri daima göz önüne almak gerekiyor.

Gelişme üzerinde etkili olan diğer bir etken yeni doğal kaynakların bulunmasıdır.

Bütün bunlar özetlenecek olursa, bir ülkenin büyümesinin 4 etmene bağlı bulunduğu söylenebilir. 1- Kapital birikimi, 2- Çalışan kişilerin artışı ki bunu nüfus artışı olarak düşünmek mümkündür. 3- Doğal kaynakların artışı, 4- Teknik bilgi.

İktisatçılar yıllardan beri gelişmiş ülkelerin iktisadi büyümesinin sebeplerini araştırırken bu büyümenin hangi sebeplerle ilgili bulunduğunu araştırmakta ve her birini sayılaştırmaya çalışmaktadır.

Bu çabalar iktisatçıların üretim fonksiyonu dedikleri bir çerçeve içinde yapılmaktadır. Bir ulusal ekonomi için üretim fonksiyonu ulusal geliri etkileyen bütün etkenlerin her birinin görelî etkisini belirlemek için yazılmış bir formüldür. Doğal kaynaklar hesaba katılmaz ise (zira bunun önemi zamanımızda çok azdır) formül şöyle yazılabilir:

Büyüme hızı = Teknik gelişme hızı + α emeğin büyüme hızı + β kapitalin büyüme hızı. Bunu harflerle yazınca formülümüz şöyle olur.

$$G = A^{\&} + \alpha L^{\&} + \beta K^{\&}$$

Burada G gelirin büyüme hızı, $L^{\&}$ emeğin büyüme hızı, $K^{\&}$ kapitalin büyüme hızı, $A^{\&}$ teknik gelişme hızı, α emeğin millî gelirdeki payı, β kapitalin millî gelirdeki payı.

Formülün neden böyle olduğunu açıklamadan bir örnek verelim. Diyelim ki emek yılda %1, Kapital %6 büyüsün. Emek kazancının gelirdeki payı %60, kapitalinki %40 olsun ve teknik gelişme yılda verimi %2 artırsın. Buna göre yıllık gelişme hızı $G = ,02 + (0,60 \times 0,01) + (0,40 \times 0,06) = ,05$ yani %5 olur.

Burada önce şunu söyleyelim. Büyüme ya girdi artışında ya girdilerin verimindeki artıştan ortaya çıkmaktadır. Buradaki örnekte girdi artışının büyümeye katkısı %3 olup verimlilik artışının katkısı ise %2 dir.

Dikkat edilmelidir ki kapital ve emek artış hızını belirlerken bir ağırlıklı aritmetik ortalama söz konusudur. Ağırlıklardan her biri girdinin gelirden aldığı paya göre belirlenmektedir. Bunun nedenini formülün çıkışını matematik olarak gösterince daha iyi anlamak mümkün olacaktır.

Şimdi yukarıda olduğu gibi K ile Kapitali, L ile emeği ve A ile verimliliği göstereyim. $\Delta K/K$, $\Delta L/L$ ve $\Delta A/A$ her birinin büyüme oranıdır. Δ işaretinin artışı gösterdiği malumdur. Eğer teknik gelişme emek ve kapital büyümesinden bağımsız ise, toplum için üretim fonksiyonu $F(L, K, A) = A \cdot f(L, N)$ olarak yazılabilir.

$$\Delta Y/Y = \Delta A/A + \Delta f(L, K) / f(L, K)$$

burada Y milli gelirdir.

Yani ulusal gelirin büyümesi girdi büyümesi ile verimlilik büyümesinin toplamıdır.

İktisat derslerinde öğreniriz ki bir üretim aracı büyüyünce bunun marjinal getirisi ne kadar artarsa geliri de o kadar artar. M_L ye emeğin, M_K ya kapitalin marjinal getirisi diyelim.

Buna göre:

$$\Delta f(L, K) / f(L, K) = M_V \Delta L/Y + M_V \Delta K/Y$$

olur. Burada M_V marjinal verimdir.

Bunun anlamı şudur. $F(L, K)$ ile gösterilen üretim fonksiyonundaki orantılı değişme 2 bölüme ayrılır. Bunlarla L ve K daki nisbi değişikliğin etkisini görürüz. Bunu baştaki $\Delta Y/Y$ formülüne yerleştirince;

$$\Delta Y/Y = \Delta A/A + M_L \Delta L/Y + M_K \Delta K/Y$$

İşletmeler emeği bunun marjinal verimine eşit olacağı ve kapitali keza bunun marjinal verimine eşit olacağı düzeyde kullanır.

$$M_L = W/P \text{ ve } M_K = R^K/P$$

Burada W ücret ve RK kapital geliri ve P fiyatlardır. Buna göre formül şöyle olur.

$$\Delta Y/Y = \Delta A/A + W/P \cdot \Delta L/Y + R^K/P \cdot \Delta K/Y$$

Bu formül şöyle yazılabilir.

$$\Delta Y/Y = \Delta A/A + (W L/PY) \Delta L/L + (R^K K/PY) \Delta K/K$$

WL/PY gelirin ücret olarak emeğe verilen bölümünü ve $R^K K/PY$ gelirin kapitale ödenen oranı olunca aradığımız formül ortaya çıkar.

$$G = A^\alpha + \alpha L^\alpha + \beta K^\alpha$$

Burada G gelirin büyümesi A^α verimlilik artışı, L^α emeğin büyümesi, K^α kapital büyümesi, α ücretin gelirdeki payı ve β kapital getirisinin gelirdeki payıdır.

Aşağıda bu formülün Türkiye ekonomisine uygulanması ile nasıl bir sonuç alınacağı görülecektir. Ama önce bunun ABD ekonomisine uygulanmasıyla nasıl bir sonuç alındığını görelim (Denison 1974). Denison'un yaptığı hesaplara göre ABD'nin gelir büyümesi yılda ortalama olarak 1929-1968 arasında %3,4 olmuştur. Bunun 0,90'ı iş gücünde meydana gelen artıştan, 0,48 iş gücünün eğitim düzeyindeki artıştan, 0,50 si kapital büyümesinden, 0,25'i kaynakların daha verimli alanlarında kullanılmasından, 0,35'i işletmelerin ölçeklerindeki artıştan, geri kalan 1,35 de bilimin gelişmesinden kaynaklanmaktadır.

III- YÖNETİMİN TÜRKİYE'YE UYGULANMASI

Büyümenin kaynakları yönetimi Türkiye'ye çeşitli iktisatçılar tarafından uygulanmıştır. Bunlarda üçü aşağıdaki iki tabloda gösteriliyor.

Tablo 1: Türkiye'de Büyümenin Kaynakları

YIL	BÜYÜME ORANI	TOPLAM VERİMLİLİK BÜYÜMESİ	ORAN	TOPLAM GİRDİ ARTIŞI	ORAN
1960-1975	%	2,23	34,8	4,17	65,2

KAPİTAL BÜYÜMESİ	EMEK BÜYÜMESİ	EMEĞİN GELİRDEKİ PAYI	KAPİTALİN GELİRDEKİ PAYI
%	%	%	%
6,82	1,02	55,0	45,0

Kaynak: Krueger - Tuncer 1980.

Tablo 2: Türkiye'de Büyümenin Kaynakları

YIL	U.GELİR 1958 Fİ	BÜYÜME ORANI	SERMAYE BÜYÜMESİ	ORAN	EMEK ORAN	TOPRAK	TOPLAM GİRDİ	ORAN	VERİMLİLİK ARTIŞI	ORAN
1958	100		100		100		100		100	
1975	277	6.2	421	8.8	133	1.7	100	228	4.9	121
Gelirdeki Payı			0.35		0.50		0.15			

Kaynak:Hansen 1990, s. 356

Tablo 3: Türkiye’de Büyümenin Kaynakları (%)

	1973-76	1977-80	1981-84	1985-87	1973-87
ÜRETİM	6,9	1,3	4,3	5,5	4,4
GİRDİLER	5,1	3,1	1,7	2,1	3,1
VERİMLİLİK	1,8	-1,9	2,6	3,4	1,4
EMEK VERİMLİLİĞİ	1,2	-0,8	2,9	3,9	1,7
KAPİTAL VERİMLİLİĞİ	2,4	-2,5	2,5	3,0	1,2

Kaynak: OECD, 1988.

IV- YAZAR TARAFINDAN YAPILAN İLK UYGULAMA

Yukarıda değinildiği gibi büyümenin kaynakları yöntemi Türkiye’de ilk olarak yazar tarafından uygulanmıştır (Hatiboğlu, 1978).

Bu yöntemin olduğu gibi uygulanamayacağı noktasından hareket edilmiştir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. Birincisi Türkiye’de son derecede bariz bir ikilemlilik (dual) ekonomi bulunmaktaydı. Yani birbirinden çok farklı koşullarda üretim yapılan tarım kesimi ile tarım dışı kesimlerdeki girdi büyümesi-verimlilik artışını ayrı ayrı düşünmek gerekmekteydi. Bunun en açık nedeni tarım dışında çalışan kişi başına üretilen gelirler 400-500 lira dolayındayken tarım kesiminde bu rakam ancak 100 lira dolaylarında bulunmaktaydı. Diğer yandan 1950-1975 yılları arasındaki sürede biriken girdilerin çok önemli bir bölümü tarım yerine tarım dışı kesimlerde kullanılmaktaydı. Örneğin 1950’de tarımda çalışan emekle 1975 yılında tarımda çalışan emek aynı düzeydeydi. Tarım dışı kesimlerde ise bu dönemde çalışan kişiler 3 kat çoğalmıştı. Kapitalin ise çok büyük kısmı zaten tarım dışı kesimlerindeydi. Bu nedenle Türkiye’de büyümenin çoklukla girdi artması ve verimlilik büyümesi yanında kaynakların tarım yerine tarım dışı kesimlerde kullanılması sonucunda ortaya çıkması gerekiyordu (zira tarım dışında emek verimliliği tarımın 4-5 katıydı) ve bunu geleneksel büyümenin kaynakları yöntemiyle görmek mümkün değildi. Şu sonuç hatırlanınca bu görüş zaten kanıtlanacaktı. Nitekim dönem başında tarımın payı ulusal gelirden %45 iken dönem sonunda bu oran %25 lere inmişti. O nedenle bu yöntemi tadil etmek gerekecekti.

Bu amaçla düşünüldü ki tarım dışında gelirler tarımdakinin 4-5 katı yerine dünyada Türkiye düzeyinde ulusal geliri bulunan ülkelerde olduğu gibi 2,5 katı düzeyinde bulunsun. Bu durumda 1975 yılında Türkiye’de kişi başına milli gelir 870 dolar yerine 600 dolar düzeyine inecek ve yıllık büyüme oranı da %6,4 yerine %4-5 gibi bir yerde bulunacaktı. Bu şekilde bulunan rakamlarla geleneksel bulunan rakamlar arasındaki farka rant demekteydim ve bu büyüme biçimine de rantlarla büyüme diyordum. Ama bu sonuç geleneksel büyümenin kaynakları yöntemiyle bulunanlara aykırı-

rı bulunacaktı. Geleneksel yöntemlere göre yapılan çalışmaları yukarıda gördük. Yazarın bulguları bundan çok farklıydı.

İşte böylece bir yandan geleneksel büyümenin kaynakları yöntemi eleştirilirken diğer yandan büyümenin anlaşılmasında yeni bir yöneme doğru yol alınıyordu.

V- GELENEKSELYÖNTEM AÇIKLANMASI ZOR OLAN SONUÇLAR ORTAYA ÇIKARIYOR

Daha önce de belirtildiği gibi bu yöntem çeşitli iktisatçılar tarafından eleştirilmiştir (Taylor, 1979). Bununla beraber bu yöntem büyümede kullanılan en önemli yöntem olarak kabul edildiği ve her ülkede uygulandığı gibi hemen bütün ders kitaplarına da hi girmiştir.

Yukarıda gösterildiği gibi bunun Türkiye'de kullanılabilmesi için önemli biçimde geliştirilmesi ve tadil edilmesi gerekiyordu ve yazar tarafından bu yönde atılan adımlarla Türkiye'deki olayları anlamak mümkün olabiliyordu. Türkiye'de olayların gelişmesi izlenince bunun kullanışlılığı da gittikçe zorlaşmaktaydı. Bunu anlamak için 1975 öncesi ile 1975 sonrası bulgularını karşılaştırdım.

Tablo 4: 1950-1977 Döneminde Büyümenin Kaynakları %

Ulusal Gelir	6,4
Girdi Artışı	3,56
Toplam Verimlilik Artışı	2,84

Tablo 5: 1950-1977 Döneminde Tarımdışı Kesimlerde Büyümenin Kaynakları %

Ulusal Gelir	8,18
Girdi Artışı	5,12
Toplam Verimlilik Artışı	3,06

Tablo 6: 1980-1993 Döneminde Büyümenin Kaynakları %

Ulusal Gelir	5,1
Girdi Artışı	3,7
Toplam Verimlilik Artışı	1,4

Tablo 7: 1980-1993 Döneminde Tarımdışı Kesimlerde Büyümenin Kaynakları

Ulusal Gelir	6,2
Girdi Artışı	5,2
Toplam Verimlilik Artışı	1,0

Bu bulgulara göre 1980'den sonra Türkiye'de önemli bir verimlilik azalması ortaya çıkıyor. Aslında 1980'den sonra Türkiye'de verimliliğin artmasını gerektiren her türlü koşullar vardı. Önceki dönemlerdeki ithalat sorunlarından çıkan krizler artık yoktu, ihracat ulusal gelirimizin %4'üne inmişken şimdi %14'ler düzeyine çıkmıştı. Ülke globalizasyona uyum sağlıyor, daha önce yok olan pazar mekanizması çalışır hale geliyordu. Firmaların rekabet atmosferine girmesi bunları verimliliklerini artırma ya teşvik ediyordu. Bütün bunlar ülkede verimliliğin artmasına neden olmalıydı. Halbuki kullanılan yöntemlere göre verimlilikte bir azalma vardı. Demek ki yöntemin sorunları vardı. Neydi bunlar?

VI- YÖNTEMİN ELEŞTİRİLMESİ

Acaba bu beklenmedik sonucun nedenleri neydi?

Bu soruyu cevaplandırabilmek için 1980'den sonra Türkiye'de olanlara bakalım. Üzerinde durulması gereken en önemli olay Türkiye'nin artık tarım dışı kesimlerden önemli ihracat yapmasıydı. Öyleki 1980 öncesi dönemde ihracatımızın %60'ından fazlası tarım ürünlerinden oluşurken artık ihracatımızın %70'inden fazlası tarım dışında üretilen mallardan oluşmaktaydı. Çokları bu olayı TL nin dolara karşı reel olarak %50 dolaylarındaki devalüasyonu ile açıklamaktaydı. Bu arada yine herkesin bildiği bir gelişme olmuştu. Türkiye'de emeğin değeri emek yoğun olmayan mallara göre %30 belki daha fazla düşmüştü. Diğer yandan Türkiye eski yıllardakinin aksine doğal kaynak yoğun mallar yerine emek yoğun mallar sattığına göre ihracattaki inanılmaz artışı ve yön değiştirmeyi açıklamak kolay oluyordu. Ne var ki emek yoğun malların fiyatındaki göreceli düşüşün milli gelirin büyümesi ve mutlak düzeyinde bir azalmaya neden olacağı dikkatleri çekmiyordu. Ayrıca bu ilişkiyi büyümenin kaynakları yöntemiyle de görmek mümkün değildi. Nitekim girdi artışı eskisinden az değildi, verimliliğin artması için gereken koşullar da vardı, acaba sorun neredeydi? İşte burada büyümenin kaynakları yöntemine çok ağır bir darbe vuracak bir eleştiriye geliyoruz.

Gördük ki emek yoğun malların göreceli değeri emek yoğun olmayan malların değerine göre azalmıştı. Ama bu önemli olayı büyümenin kaynakları yöntemine yerleştirmek olanaklı değildi.

Bunu anlayabilmek için formülümüzde şöyle bir tadilat yapalım. Diyelim ki L emek yoğun malların miktarı ve K emek yoğun malların miktarıdır. Dikkat edelim ki burada bir fiyat boyutu yoktur. Her malın büyümeye katkısını bulmak için bunun üretim artışını üretimden aldıkları payla çarpmak gerekiyor. Varsayıyoruz ki fiyat oranları değişmeden emek yoğun mallar %45 ve emek yoğun olmayan mallar %55 bir pay almaktaydılar. Eğer emek fiyatları göreceli olarak düşecek olursa emeğin payı diyelim %30'a inerse emek yoğun olmayan malların payı da bu yöntemlere göre %70 olmalıydı. Buna göre verimlilikteki değişimler göz ardı edilince (ki hep verimliliğin aynı kaldığını varsayıyoruz) büyüme yalnız girdi büyümelerine bağlı kalmaktaydı. İşte burada analizde yapılan çok önemli tadilat ortaya çıkıyor. Şöyleki büyümenin kaynakları yöntemi ulusal gelir ölçümündeki geleneksel bir varsayıma dayanıyor. Yani nisbi fiyatlar hep aynı kabul edilerek iki ayrı dönemdeki ulusal gelir mukayese edilmektedir. Deflatörlerin hesabında ister Laspeyres, ister Paasche yöntemi kullanılır.

sın görelî fiyatlar hep aynı kabul edilmektedir. Bunun anlamı millî gelir ölçümünde zaman zaman şu yada bu malın daha önemli hale gelmesi olasılığının etkisi yoktur. Şöyle basit bir örnek verelim. Diyelim ülkede 2 mal vardı biri elma, diğeri armut. Birden bire ülke eskisine göre çok daha elma seven bir ülke haline gelse ve elma ve armut üretimi eskisi gibi kalsa ve maliyetlerde buna paralel değişimler sonucunda fiyat oranı değişmese geleneksel yöntemle göre millî gelirden bir değişiklik yoktur. Bu arada armut üretiminin veya elma üretiminin her birinin %10 artması millî gelirden %10 artırması gerekir. İşte onu anlatmaya çalışıyorum ki şimdi elma üretiminin artması armut üretiminin artmasına göre millî gelirden daha fazla artırması gerekiyordu. Bunun anlamı millî gelirden mikyas kabul edilebilecek bir malla ölçme demektir. Aslında çok daha önemli bir sonuç kapıdan görülmekteydi: Yalnız millî gelirden hızı değil aynı zamanda millî gelirden mutlak düzeyinde de bir değişim söz konusuydu. Bu önemli ilişkiyi gösterebilmek için bir örnek verelim.

Varsayalım ki ülkede üretilen emek yoğun malların toplam üretilen mallara göre pazardaki değeri 70 lira emek yoğun olmayan değeri 30 liradır. Toplam üretimin değeri 100 liradır. Yine varsayalım ki her iki çeşit malın üretimi %5 artsın. Fiyat oranları aynı bulununca ulusal gelir %5 artacaktır. Şimdi varsayımlarımızdan birini değiştirelim ve diyelim ki üretim miktarları aynı bulunmasına rağmen emek yoğun malların görelî fiyatları azaldığı cihetle bunların pazardaki değeri 50 lira olsun. Emek yoğun olmayan malların fiyatı 30 Lirada kalsın. Geleneksel hesaplarla millî gelir hesaplanırsa millî gelirden bir değişiklik yoktur. Fakat millî gelirden artan yeni fiyatlarla yapacak olsak ve ertesi yıl hem emek yoğun malların, hem emek yoğun olmayan malların miktarı %5 artacak olursa millî gelir %4 artacaktır. Bu şöylece hesaplanabilir:

$$(0,50 \times 0,05) + (30 \times 0,05) = 0,04.$$

Bunun anlamı büyümenin kaynakları yönteminde önemli bir değişiklik yapma gereğiydi. Şöyleki baştaki örneğe dönersek emek yoğun malların payı %45'den %30'a inerken eğer millî gelirden emek yoğun mallar ile ölçmek gerekirse emek yoğun malların değerini eskiden olduğu gibi %55'de saklayınca millî gelirden mutlak miktarında %15 dolayında bir azalma olacaktı. Ve millî gelirden başta 100 itibar ediliyorsa şimdi 85 itibar edilmeliydi.

Bu analiz biçimi 1980'den sonra Türkiye'de geçerli olmalıydı. Zira Türkiye 1980'den sonra emek yoğun mallar ihraç ederek yaşantısını devam ettireceğine göre millî gelirden referans noktası yada mikyas emek yoğun mallar bulunmalıydı.

VII- TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Bu açıklamalardan sonra Türkiye'de mantığa aykırı olarak ortaya çıkan sonucun nasıl açıklanabileceğini görmek kolaydır. Önce çok anlamlı bir sonuca bakalım. 1970-1980 yılları arasındaki iktisadî büyümeyi 1968 fiyatları ile yapılan millî gelir rakamlarına bakarak bulunca ortaya çıkan sonuç yılda %5,1'dir. Halbuki emek fiyatlarının azalmasıyla ortaya çıkan 1987 yılı fiyatlarıyla yapılan millî gelir hesaplarında büyüme %3,96 olarak görülmektedir. Demek ki ekonomimizde ortaya çıkan gelir azalması olayının en önemli sebeplerinden biri fiyat oranlarındaki değişimdir. Fakat bundan daha önemlisi vardır. Bu amaçla Şekil 1'e bakalım.

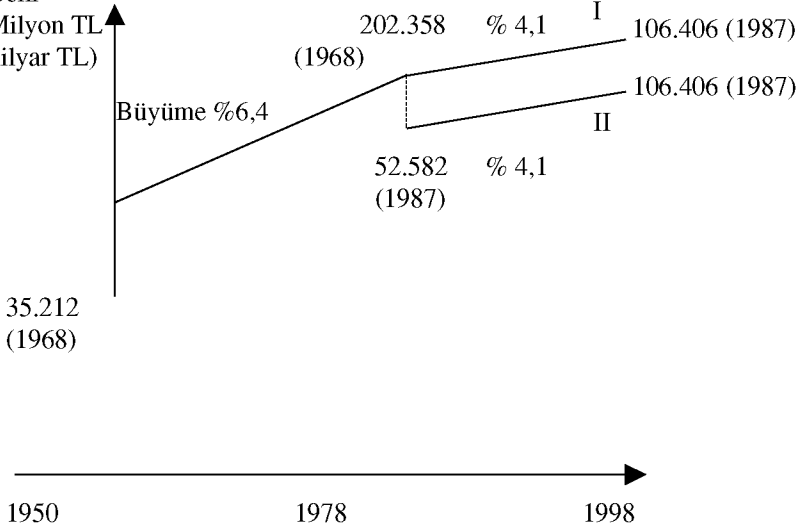
1968 ve 1987

Fiyatlarıyla

Ulusal Gelir

(1968: Milyon TL

1987: Milyar TL)

Şekil 1: Türkiye’de Ulusal Gelirin Büyümesi

Bu şekilde gelir hızındaki azalmayı açıklıkla görüyoruz. Fakat bu dönemde yukarıda açıklananlara paralel olarak başka bir değişme de olmuştur. Bunu II Nolu doğru gösteriyor. Yani ulusal gelirin mutlak düzeyi de azalmıştır. Ne kadar azaldığını çok kesinlikle bilmek olanağı yoktur. Ne var ki yeni fiyat oranlarıyla milli geliri azalmış olmalıdır. Yoksa gelir hızındaki düşme söz konusu olamaz. Yani yukarıda söylenenlere paralel olarak geliri ölçerken bir referans noktasına-miyara gerek vardır. 1987 fiyatları ile hesap edilen milli gelir mutlak olarak 1968 fiyatlarıyla hesap edilen milli gelirden düşük olmak zorundadır. Burada milli geliri bir anlamda uluslararası ölçülerle hesap etmekteyiz. Yani dolarla hesap edilen milli gelirden bir düşme söz konusudur. Ancak çok dikkat edilmelidir ki dolarla milli geliri ölçerken bütün malların fiyatlarını resmi dolar kuru ile hesap edince bunların ABD’deki fiyatlara eşit olacağını kastedmemektediriz. Tabii çeşitli mallar ABD’de ve Türkiye’de farklı fiyatlarla alınıp satılacaktır. Ancak gümrük ve nakliye ajüstanlarından sonra iki ülke arasında alınıp satılan malların fiyatlarının hudutlara girerken aynı düzeyde olması esas yeterlidir. Diğer malların fiyatları farklılık arz edebilir.

Bu düşüncenin temeli şudur ki bir ekonomi dünya ekonomisinde varlık gösterip dünyada olup bitenlerden etkilenebilecek ise belirli miktarlarda ihracat ve ithalat yapmak zorundadır. Bu nedenlerle ihracat ve ithalat yaptığı malların fiyatlarının dünya fiyatlarına denge durumunda uymak zorunludur. İşte bu durumda dolarla milli gelirin artıp azalması yerli fiyatlarla da bunun artıp azalması anlamına gelmektedir. Demek ki Şekildeki II nolu eğrinin başladığı nokta milli gelirin doların resmi kurla değeri ile hesap olunan değerine eşit olmalıdır. Diğer bir ifade ile dolarla ifade edilen milli gelir dolar devalüasyonu durduktan sonra hangi oranda düşmüş ise yerli parayla da o kadar düşmüş olmalıdır. Bu, son derecede önemli sonuçları bulunacak bir

bulgudur. Ne var ki bu olay büyümenin kaynakları yöntemiyle saptanamaz. Dahası var.. Ekonomi biliminde büyüme için kullanılan hiç bir yöntem bu sonucu vermeğe olanak vermez. O halde sonuç şudur ki bugüne kadar Türkiye ekonomisini anlamaya çaba harcayan iktisatçıların çabaları doğru sonuç vermemeliydi. Zira ellerindeki araçlar yeterli değildi. Zaten öyle oldu: Her iktisatçı ekonomimizin geleceğinin ne olacağını dair görüşlerinde yanıldı... (Bu konunun ayrıntılı açıklaması için bkz. Hatiboğlu 1999.)

REFERANSLAR

- ABROMOWITCH, M., (1956), Resource and Output Tables in the US Since 1870, N.B.E.R. Occasional Paper 52, New York.
- BRUNO, M., (1968), Estimation of Factor Contribution to Growth under Structural Disequilibrium, *International Economic Review*, 9:42-62.
- CHENERY, H., ROBINSON, S., SYRQUIN, M., (1986), *Industrialization and Growth*, Oxford University Press.
- DENISON, E., (1967), *Why Growth Rates Differ: Post War Experience in Nine Western Countries*, Brooking Institution, Washington.
- DENISON, E.; (1974), *Accounting for US Economic Growth*, Brooking Institution, Washington.
- HANSEN, B., (1991), "The Political Economy of Poverty, Equity and Growth: Eygpt and Turkey", Oxford University Press, New York.
- HATİBOĞLU, Z., ((1978), "An Unconventional Anlysis of The Turkish Econmy", Aktif Büro, İstanbul.
- HATİBOĞLU, Z., (1999), "Conventional and Unconventional Economic Analyses", Lebib Yalkın Yayınevi, İstanbul.
- JORGENSON, D. AND GRILLICHES, Z., (1967), The Explanation of Productivity Change, "Review of Economic Studies", 34:249-283.
- KRUEGER, A., B. TUNCER, (1980), *Estimates of Total Productivity Growth for the Turkish Economy*, World Bank, Washington.
- OECD, (1988), *Economic Surveys, Turkey*.
- SOLOW, R., (1956), A Contribution to the Theory of Growth, *Quartely Journal of Economics*, 70:65-94.
- SOLOW, R., (1957), Technical Change and the Aggragate Production Function, *Re-view of Economics and Statistics*, 39:312-320.
- TAYLOR, L., (1979), *Macro Models for Developing Countries*, Mc Graw Hill, New York.